

ศาสตร์แห่งการอธิบายความจริงของพระพุทธเจ้า

The Science of Explaining the Truth of the Buddha

พระธีรพล ภูมิวิโก, พัชริน จินดาปทีป และจารุวรรณ ธรรมโม

PhraTerapon Nutthiko, Patcharin Jindapateep and Jaruwan Thammo

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Kho Kaen Campus

Corresponding Author, E-mail: benedit8263@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์แห่งการอธิบายความจริงของพระพุทธเจ้า พบว่า ในหลักนิยาม 5 ที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอกรอบมูลฐานเชิงวิทยาศาสตร์ที่ควบคุม “สภาวะคงที่” และ “พลวัต” ของสรรพสิ่งทั้งปวงในเอกภพ กฎเหล่านี้ไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงองค์รวมของจักรวาลเป็นเหมือนกฎที่ควบคุมกระบวนการทางวัตถุและพลังงาน นอกจากนี้ในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์อยู่ได้มีความรู้เกี่ยวกับ “ปรมาณู” ที่มีรากฐานมาจากความสงสัยพื้นฐานเกี่ยวกับความตายเมื่อร่างกายของบุคคลถูกเผาทำลายจนหมดสิ้นก็จะเหลือเพียงสิ่งที่มองไม่เห็นคือ “วิญญาณ” หรือ “จิตวิญญาณ” ชาวอินเดียจึงเริ่มตั้งคำถามต่อว่า แท้จริงแล้วประกอบขึ้นจากอะไรกันแน่เรื่องนี้มีความสอดคล้องกับคำสอนในอภิธรรมเรื่อง “สุขุมรูปติกะ” ที่ว่าด้วยหมวดแห่งรูปที่ละเอียดอ่อน พระพุทธเจ้าทรงอธิบายจำแนกและระบุคุณสมบัติของรูปและปรากฏการณ์ทางวัตถุเมื่อพิจารณาว่าอะไรอยู่เบื้องหลังที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างอย่างเป็นไป คำอธิบายในแบบพุทธศาสนานี้มีความโน้มเอียงไปในเชิงธรรมชาตินิยมอย่างชัดเจน ในการพยายามอธิบายกลไกพื้นฐานที่ขับเคลื่อนจักรวาลที่ไม่พึ่งพาแนวคิดเหนือธรรมชาติ หรือการแทรกแซงของพระเจ้าผู้สร้างแต่อย่างใด พระองค์ทรงอธิบายว่า ทุกสิ่งไม่ใช่สสารคงที่ และไม่ใช่วัตถุที่มีชิ้นส่วนให้ประกอบกันขึ้นมา แต่พระองค์มองว่า ทุกสิ่งเป็นพลังงานและกระบวนการที่ไม่มีตัวตนอิสระ สิ่งที่เรารับรู้ว่าเป็น “สิ่งของ” หรือ “ตัวเรา” เป็นเพียงการรวมตัวชั่วคราวของปัจจัยที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา

คำสำคัญ: ศาสตร์, ความจริง, พระพุทธเจ้า

Abstract

This academic article aims to study and analyze the Buddha's science of explaining Truth. It was found that in the principle of Niyāma 5, the Buddha presented a foundational scientific framework that governs the 'being' and 'dynamics' of all phenomena in the universe. These laws are not

separate but demonstrate the holistic relationship of the cosmos, functioning like laws that control material and energy processes. Furthermore, during the Buddha's time, there was knowledge concerning the concept of the "Paramanu", which originated from a fundamental inquiry into the nature of death. When a person's body is completely cremated, only the invisible "Vinyana" or "Jit Vinyana" remains, raising the question among Indians: What are the subtle, invisible constituents of our ancestors or even the gods? This inquiry is consistent with the Abhidhamma teaching of "Sukhumarūpa Tika", where the Buddha detailed, classified, and specified the properties of form and material phenomena. In considering the underlying mechanism that drives everything, the Buddhist explanation clearly leans towards naturalism. It attempts to describe the basic engine of the universe without relying on supernatural concepts or the intervention of a creator. The Buddha explained that things are not static matter or objects composed of fixed parts; rather, he viewed everything as energy and processes lacking independent substance. What we perceive as "objects" or "self" is merely the temporary aggregation of factors that are constantly arising and ceasing.

Keywords: Science, Truth, Buddha

1. บทนำ

ในโลกยุคใหม่ที่วิทยาศาสตร์ก้าวล้ำไปถึงขีดสุดของการค้นหาความจริงทางวัตถุ แต่เหมือนว่ามนุษย์ยังคงแสวงหาคำตอบพื้นฐานเกี่ยวกับโลกและชีวิต และความจริงสูงสุดที่อยู่เบื้องหลังทุกปรากฏการณ์ว่าคือสิ่งใดที่เป็นความจริงสูงสุด คำถามเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงขอบเขตของการทดลองในห้องปฏิบัติการ แต่เป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาที่ได้นำเสนอศาสตร์แห่งการอธิบายความจริง “ยถาภูตทัศน์ะ” ที่มีรากฐานเป็นระบบและเป็นเหตุเป็นผล ไม่ต่างจากระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนให้เชื่อโดยปราศจากการพิสูจน์ พระองค์ทรงวางหลักการ วิเคราะห์เชิงประจักษ์ โดยใช้ “ปัญญา” เป็นเครื่องมือในการพิจารณาเห็นตามความเป็นจริง ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้อง ทดลองและตรวจสอบด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะเกิดความเชื่อมั่นในความถูกต้องแท้จริงของสังขารมนั้น ปัจจุบันนักปราชญ์ตะวันตกจำนวนมากได้ยกย่องพุทธศาสนาในฐานะศาสนาระดับสูงที่สามารถก้าวพ้นศาสนาแห่งความกลัว และมีคุณลักษณะเป็นสังขารมนเชิงวิทยาศาสตร์ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2553) เวลานี้ฟิสิกส์ควอนตัมได้เผยให้เห็นความจริงที่สำคัญยิ่งว่า “สสาร” หรือทุกสิ่งที่เคยเข้าใจว่าเป็นวัตถุที่จับต้องได้นั้น เมื่อวิเคราะห์ถึงระดับพื้นฐานที่สุดแล้วจะเหลือเพียง อนุภาค

พื้นฐานหรือ “พลังงาน” เท่านั้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่พลิกโฉมมุมมองต่อโลกทางกายภาพที่มีความละเอียดอ่อนมาก แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับการอธิบายเรื่อง “ปรมาณู” ที่มีขนาดเล็กมาก ๆ ถูกอธิบายไว้ในคัมภีร์ในทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการอธิบายการค้นพบพลังงานจิตที่นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันเริ่มสนใจหันมาศึกษากระบวนการทำงานของจิตอย่างจริงจัง ชี้ให้เห็นว่าพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงระบบที่สอนแต่เรื่องศีลธรรม แต่เป็นศาสตร์แห่งการวิเคราะห์ความจริงทั้งในมิติวัตถุภายนอก และในมิติของสติสัมปชัญญะภายในที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นศาสตร์ใบไม้ในกำมือที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ (พระเจ้าตฤงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี), 2556) บทความนี้จึงอยากจะนำเสนอและวิเคราะห์ศาสตร์แห่งการอธิบายความจริงอย่างเป็นระบบในทางพุทธศาสนา เพื่อชี้ให้เห็นว่าศาสนาพุทธไม่ใช่เพียงศาสนาที่นำเสนอแต่ระบบศีลธรรมหรือความเชื่อเท่านั้น แต่เป็นศาสตร์แห่งการวิเคราะห์ความจริงที่เข้ากันได้กับระเบียบวิธีการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

2. การอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธเจ้า

ในหลักนิยาม 5 ที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอกรอบมูลฐานเชิงวิทยาศาสตร์ที่ควบคุม “สัจภาวะ” และ “พลวัต” ของสรรพสิ่งทั้งปวงในเอกภพ กฎเหล่านี้ไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงองค์รวมของจักรวาลเป็นเหมือนกฎที่ควบคุมกระบวนการทางวัตถุและพลังงาน เช่น ปรากฏการณ์ทางอุณหิยัมวิทยา หรือการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล และพินิยามที่เป็นเหมือนกลไกการสืบพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต โดยแก่นของทฤษฎีคือ “ธัมมนิยาม” ซึ่งเป็นหลักการเหตุปัจจัยสากลที่เชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกัน “ธัมมนิยาม” สื่อถึงความจริงที่ว่าทุกปรากฏการณ์เกิดขึ้นและดับไปตามเงื่อนไขที่ซับซ้อน รวมถึงลักษณะของจักรวาลนี้ที่ไม่มีสิ่งใดที่เป็นอิสระและดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง (ประเวศ อินทองปาน, 2562) นอกจากนี้ในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์อยู่ได้มีความรู้เกี่ยวกับ “ปรมาณู” ที่มีรากฐานมาจากความสงสัยพื้นฐานเกี่ยวกับความตาย เมื่อร่างกายของบุคคลถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น (ตามพิธีในยุคนั้น) ก็จะเหลือเพียงสิ่งที่มองไม่เห็นคือ “วิญญาณ” หรือ “จิตวิญญาณ” ที่ปราศจากกายหยาบจากความสงสัยนี้ ชาวอินเดียจึงเริ่มตั้งคำถามต่อว่า บรรพบุรุษที่ล่วงลับหรือแม้แต่เทพเจ้าที่กล่าวว่าละเอียดสุขุมจนมองไม่เห็นนั้น แท้จริงแล้วประกอบขึ้นจากอะไรกันแน่ นักปราชญ์ในยุคนั้นจึงพยายามหาคำตอบ และเรียกสิ่งที่มีความละเอียดอ่อนและเล็กจิ๋วอย่างยิ่งยวดนี้ว่า “ปรมาณู” (สมัคร บุรวาศ, 2554) เรื่องนี้มีความสอดคล้องกับคำสอนในอภิธรรมเรื่อง “สุขุมรูปติกะ” ที่ว่าด้วยหมวดแห่งรูปที่ละเอียดอ่อน พระพุทธเจ้าทรงอธิบายจำแนกและระบุคุณสมบัติของรูปและปรากฏการณ์ทางวัตถุตามพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “รูปที่เป็นภายใน ไม่เป็นอากาศธาตุ รูปที่เป็นภายนอกเป็นอากาศธาตุก็มี รูปที่เป็นภายนอกไม่เป็นอากาศธาตุก็มี รูปที่เป็นภายใน ไม่เป็นอาโปธาตุ รูปที่เป็นภายนอกเป็นอาโปธาตุก็มี รูปที่เป็นภายนอก ไม่เป็นอาโปธาตุก็มี” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, อภ.สง. (ไทย))

34/585/180) เมื่อพิจารณาว่าอะไรอยู่เบื้องหลังที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ คำอธิบายในแบบพุทธศาสนานั้นมีความโน้มเอียงไปทางธรรมชาตินิยมอย่างชัดเจน ในการพยายามอธิบายกลไกพื้นฐานที่ขับเคลื่อนจักรวาลที่ไม่พึ่งพาแนวคิดเหนือธรรมชาติหรือการแทรกแซงของพระเจ้าผู้สร้างแต่อย่างใด แต่การอธิบายของพระพุทธเจ้านั้นบ่งชี้ไปที่กฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุและผล ซึ่งครอบคลุมทั้งกฎทางกายภาพที่ควบคุมธาตุ 4 และกฎทางจิตควบคุมสภาวะนามธรรม (พระเจ้าตฺรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี), 2556) ที่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างรูปธรรมและนามธรรมภายใต้กลไกของ “ปัจจุสมุปบาท” ที่ถือเป็นหลักการเชิงเหตุผลที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเองโดยสมบูรณ์

การอธิบายธรรมชาติของพระพุทธเจ้าจึงมีความแตกต่างจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่มีความสอดคล้องกับแนวคิดเชิง “พลวัต” และ “ประสบการณ์” ทรงอธิบายธาตุผ่านคุณสมบัติที่กำลังแสดงบทบาทอยู่ เช่น ความแข็งที่กำลังปรากฏ หรือความร้อนที่กำลังแผ่ซ่าน บ่งชี้ว่าองค์ประกอบพื้นฐานทุกสิ่งบนโลกนั้น ไม่คงที่ แต่มีลักษณะเป็นกระบวนการของการ “เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” ทั้งหมดเป็นเพียงพลังงานหรือสภาวะที่เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ไม่ใช่สารที่มีตัวตนถาวร การวิเคราะห์นี้จึงเปิดทางให้เกิดการเห็นแจ้งถึง “ปัจจุสมุปบาท” คือการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายเพราะการอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างสมบูรณ์ คำอธิบายธาตุในลักษณะนี้จึงเป็นฐานสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนา เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาความรู้สึกและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในกาย เช่น ความแข็งของท่อน้ำ ความร้อนที่เกิดขึ้น การพัดไหวของลมหายใจ ที่ไม่ใช่แค่เพียงการพิจารณา “วัตถุ” หรือ “ตัวตน” ที่เป็นของแข็งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ความรู้ในเรื่องธาตุทั้ง 4 ในพุทธศาสนาถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำลายความยึดมั่นตัวตน “อัตตา” มากกว่าจะเป็นแค่ทฤษฎีที่มีตัวเลขมากมายเยอะเยอะเต็มไปหมด (Lucretius, 1966) การอธิบายของพระพุทธเจ้าจึงเป็นการวิเคราะห์ความจริงตามที่ปรากฏอย่างลึกซึ้ง เน้นความสัมพันธ์ของพลวัตภายในและการดับทุกข์ที่เป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา

สรุป หลักการเหตุปัจจัยสากลหัวใจของทฤษฎีคือ “อัมมนิยาม” ซึ่งเป็นหลักการเหตุปัจจัยสากลที่เชื่อมโยงทุกสิ่ง ทุกปรากฏการณ์เกิดขึ้นและดับไปตามเงื่อนไขที่ซับซ้อน และไม่มีสิ่งใดเป็นอิสระหรือดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง คำอธิบายของพระพุทธเจ้าโน้มเอียงไปทางธรรมชาตินิยม โดยเน้นที่กฎธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุและผล (ปัจจุสมุปบาท) ที่ขับเคลื่อนจักรวาล ซึ่งครอบคลุมทั้งกฎทางกายภาพและกฎทางจิตภาพ โดยธรรมชาติถูกอธิบายผ่านคุณสมบัติที่กำลังแสดงบทบาท เช่น ความแข็ง ความร้อน ไม่ใช่สารที่มีตัวตนถาวร แต่เป็นกระบวนการของการ “เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป” การอธิบายธาตุและธรรมชาตินี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดเชิง “พลวัต” และ “ประสบการณ์” ซึ่งเป็นฐานสำคัญสำหรับการปฏิบัติวิปัสสนา โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการทำลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (อัตตา) และนำไปสู่การดับทุกข์ ซึ่งแตกต่างจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มุ่งเน้นทฤษฎีที่มีตัวเลขมากมาย

3. การอธิบายกลไกธรรมชาติและพลวัตสู่การดับทุกข์

ในประเด็นญาณวิทยาแบบพุทธโดยจะเน้นที่ความสัมพันธ์ของนิยาม 5 กับการแสวงหาความจริง พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “จิตนิยาม” และ “กรรมนิยาม” แต่ไม่ได้หมายความว่ากฎอื่น ๆ ไม่มีความสำคัญ แต่เป็นเพราะกฎทั้งสองนี้เป็นสะพานเชื่อมระหว่างความจริงภายนอกกับประสบการณ์ภายในของมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนาในการเข้าถึงความจริง ในทางพุทธเชื่อว่าจิตเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการรับรู้ทุกสิ่ง และการทำความเข้าใจกฎการทำงานของจิต เช่น ชันธ 5 และการปรุงแต่งของจิต จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการแยกแยะระหว่าง “ความจริงสมมติ” กับ “ความจริงปรมาตม” กลไกธรรมชาติในแบบพุทธจึงไม่ได้หยุดอยู่แค่การรู้ว่าจะอะไรคือความจริง เช่น อุดุนิยามและพีชานิยาม แต่เน้นไปที่การใช้ความรู้ในกฎธรรมชาติที่รู้เท่าทันการกระทำและจิตใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือการยุติทุกข์ “นิพพาน” (สมภาร พรหมทา, 2542) แนวทางในทางพุทธจึงวางอยู่บนรากฐานที่ว่า สรรพสิ่งทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ล้วนมีสถานะเสมอกันในการตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติสากลที่เรียกว่า “ไตรลักษณ์” ภายใต้กรอบที่ว่า การเปลี่ยนแปลงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวหรือโดยบังเอิญ แต่เป็นไปตามหลักการที่เชื่อมโยงสรรพสิ่งเข้าด้วยกันเป็นระบบเหตุผล นั่นคือ “ปฏิจจสมุปบาท” ที่มีลักษณะเป็นการปฏิสัมพันธ์แบบลูกโซ่อาศัยเหตุและปัจจัยสืบเนื่องกันอย่างต่อเนื่อง โดยที่ไม่มีสิ่งใดสามารถเกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ได้โดยลำพัง กลไกธรรมชาติและนิยามความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จึงสามารถอธิบายความจริงเชิงปฏิสัมพันธ์ได้อย่างแม่นยำคือ “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: ส.นิ. (ไทย) 16/64/25) หลักการนี้แสดงให้เห็นว่าโลกและทุกปรากฏการณ์คือเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น การเข้าใจความจริงพื้นฐานนี้จึงถือเป็นกุญแจสำคัญในการเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในทางพุทธศาสนา

ทุกวันนี้ขอบเขตของวิทยาศาสตร์ได้มาถึงจุดที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการพิสูจน์เชิงประจักษ์ถึงการดำรงอยู่ของบางสิ่ง ในการรับรองสถานะการมีอยู่ของสิ่งที่กำลังถูกศึกษาในระดับมูลฐาน โดยเฉพาะการทดลองในระดับควอนตัมฟิสิกส์ที่ต้องอาศัยอุปกรณ์หรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มากมายในการที่จะคำนวณหรือทำนายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ผ่านผลลัพธ์ที่วัดได้ ทำให้เวลานี้การยืนยันความมีอยู่ของอนุภาคที่มีขนาดเล็กกว่าอะตอมจึงทำได้เพียงการสมมติฐานผ่านแบบจำลองทางคณิตศาสตร์เท่านั้น ทำให้ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมดในปัจจุบันอาจเป็นเพียงแบบจำลองที่ไม่สมบูรณ์ และอาจถูกพิสูจน์ว่าเป็นเท็จในอนาคตได้ ดังนั้น ทั้งพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เชิงควอนตัมจึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ทำลายความเชื่อในระดับพื้นฐานที่สุดที่อาจไม่ใช่แค่เพียงสิ่งที่ประกอบด้วย “สสาร” ที่เป็นอิสระและคงที่ แต่อาจจะเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ หรือกระบวนการของพลังงานที่มีสถานะไม่เที่ยงและไม่มีแก่นสารถาวร (สมภาร พรหมทา, 2539) งานหลายชิ้นในทางตะวันตกเคยมีการ

กล่าวถึงกลไกธรรมชาติแบบพุทธว่าเป็นการเข้าถึงความรู้ผ่านอำนาจของจิต และข้อมูลจากงานวิจัยด้าน “ปรจิตวิทยา” (Parapsychology) ที่กล่าวถึงอำนาจของจิตและประสบการณ์ทางจิตชั้นสูง ซึ่งเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงมิติสำคัญของกลไกธรรมชาติในแบบพุทธว่าไม่ได้จำกัดอยู่แค่การรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสภายนอกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรู้ที่เกิดจากการพัฒนาจิตอย่างลึกลับ สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ทางจิตในยุคสมัยใหม่ อธิบายว่า สมอและจิตมนุษย์เป็นพลังงานธรรมชาติชนิดหนึ่ง เช่น พลังงานไฟฟ้าของเซลล์สมอง (นิวรอน) สื่อสารกันผ่านการส่งสัญญาณไฟฟ้า (Action Potentials) และสารเคมีสื่อประสาท (Neurotransmitters) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของพลังงานในธรรมชาติ นอกจากนี้ยังสมอเป็นอวัยวะที่ใช้พลังงานสูงมากประมาณ 20% ของพลังงานทั้งหมดของร่างกาย โดยการเผาผลาญกลูโคสและออกซิเจนเพื่อผลิตพลังงานและความร้อน เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติสมอวิวัฒนาการมาตามกลไกทางธรรมชาติ (Eric R. Kandel, 2021) ทำให้กิจกรรมทั้งหมดในสมอเป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ

แนวคิดทางพุทธที่มองว่าจิตคือธรรมที่มีลักษณะรู้อารมณ์ และเป็นพลังงานชนิดหนึ่งที่ทำงานคู่กับพลังงานทางกายภาพในเชิง “ปรจิตวิทยา” ดังนั้น ปรากฏการณ์ญาณพิเศษต่าง ๆ เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ ไทโรจิต หรือแม้แต่การหยั่งรู้เหตุการณ์ล่วงหน้า เวลานี้ถูกจัดเป็นข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ทางจิตที่ผ่านการทดสอบและสามารถเก็บข้อมูลได้ แสดงให้เห็นว่าจิตมีศักยภาพในการรับรู้และสื่อสารที่ก้าวข้ามขอบเขตทางกายภาพปกติ และจากข้อมูลที่น่าเสนอโดยศาสตราจารย์อีแวนส์ เวนซ์ ในหนังสือ (Tibetan's Yoga and Secret Doctrines) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของการฝึก “เตโชกสิณ” (การเพ่งกองไฟ) จนสามารถบรรลุถึง “จตุตถฌาน” เคยมีการบันทึกถึงการฝึก “ทุมโม” (Tumo) ในแถบเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ช่วยให้ผู้ฝึกสามารถ สร้างความร้อนในร่างกายอย่างสูง เพื่อป้องกันตนเองจากสภาพอากาศหนาวเย็นสุดขีดได้ ด้วยการสร้างความร้อนภายนอก หรือแม้กระทั่งการตั้งจิตอธิษฐานจนสามารถก่อให้เกิดการเผาไหม้ในกองหญ้าแห้งได้จริง ปรากฏการณ์เหล่านี้ถูกตีความว่า “อำนาจจิต” ที่ผ่านการฝึกฝนอย่างเข้มข้นนั้น สามารถแปรเปลี่ยนเป็นพลังงานที่มีผลกระทบต่อโลกทางกายภาพได้จริง ซึ่งเป็นข้อถกเถียงสำคัญเกี่ยวกับขอบเขตของพลังงานธรรมชาติในมิติของสมอและจิตสำนึก (ชโล อุตกฤษณ์, 2516) ความสอดคล้องกับมูลที่อธิบายไว้ในคัมภีร์อภิธรรมสังคหะของพุทธศาสนาที่ยอมรับเรื่อง “อภิญญา” และพลังจิตที่เกิดจากการฝึกสมาธิอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังมีการอธิบายสนับสนุนเชิงสัญลักษณ์และชีววิทยาเกี่ยวกับ “ตบะ” ที่ถูกมองเป็นพลังงานความร้อนที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และเป็นกลไกสำคัญของการกำเนิดและการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตและสสาร ยกตัวอย่างเช่น ความร้อนที่เกิดขึ้นระหว่างการร่วมเพศนำไปสู่การเกิดใหม่ทางชีวภาพ การฟักไข่ พลังงานความร้อนเหล่านี้ จำเป็นต่อการพัฒนาของตัวอ่อน หรือการย่อยอาหารเป็นพลังงานความร้อนที่เปลี่ยนสสารเป็นพลังงานดำรงชีพ หรือแม้แต่การแปรสภาพของสสารในธรรมชาติ เช่น การบ่ม

ดินให้เป็นปุ๋ย ซึ่งเป็นกระบวนการทางเคมีชีวภาพที่อาศัยความร้อนในการย่อยสลาย เพื่อสร้างสารอาหารใหม่ ในทางศาสนา โดยเฉพาะในกลุ่มนักบวชและโยคีในการบำเพ็ญเพียร “ตบะ” การฝึกฝนที่มีเจตนาแน่วแน่และมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงภายใน เพื่อยกระดับสถานะของตน เป็นกระบวนการเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณของนักบวช เช่น การถือศีลอย่างเคร่งครัด การอดอาหาร หรือการนั่งสมาธิในสภาพแวดล้อมที่ท้าทาย พลังความร้อนเหล่านี้เกิดจากการฝึกตนเองอย่างเข้มข้น และมีวัตถุประสงค์เพื่อเผาผลาญ “มลทิน” หรือ “กิเลส” ของตนเองเพื่อนำไปสู่การบรรลุความศักดิ์สิทธิ์ หรือการเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณในศาสนานั้น ๆ “ตบะ” จึงไม่ใช่แค่ความร้อนทางกายภาพ แต่เป็นสัญลักษณ์ของพลังงานแห่งการเปลี่ยนรูป ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่เชื่อมโยงกลไกการดำรงอยู่และการรับรู้ของธรรมชาติเข้ากับกระบวนการแห่งการหลุดพ้นทางจิตวิญญาณ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2567)

ในบริบทของโยคะและฮินดูโบราณ “ตบะ” คือการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการสร้างความร้อน หรือการเผาผลาญกิเลสภายในผ่านความเพียรที่หนักหน่วง เช่น การอดอาหาร การยืนขาเดียว หรือการบีบคั้นร่างกายอย่างรุนแรง เพื่อให้เกิดพลังงานหรืออำนาจพิเศษ “อิทธิฤทธิ์” เน้นการ “บีบคั้น” เพื่อให้ได้พลังพิเศษหรือเผาผลาญกิเลสตามความเชื่อของลัทธิตน แตกต่างกับการรับรู้ในเชิงวิปัสสนาในแบบพุทธที่เน้นไปที่การเห็นแจ้งตามความเป็นจริง หรือปัญหาที่จำเป็นต่อการดับทุกข์อย่างถาวรในการทำลาย “อวิชชา” ความไม่รู้ กับ “อุปาทาน” ความยึดมั่นถือมั่นที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นในที่สุด

สรุป กลไกธรรมชาติแบบพุทธคือแนวทางการเข้าถึงความจริงที่เน้นการใช้หลัก “นิยาม 5” เป็นกรอบในการทำความเข้าใจ “พลวัต” ซึ่งก็คือการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะ “จิตนิยาม” และ “กรรมนิยาม” เป็นสะพานเชื่อมระหว่างความจริงภายนอกกับประสบการณ์ภายในของมนุษย์ เป้าหมายสูงสุดไม่ใช่เพียงแค่การรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ เช่น อุตุนิยาม พินนิยาม แต่คือการใช้ความรู้ขั้นนี้เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ “นิพพาน” ด้วยการเข้าใจกฎการทำงานของจิต เช่น ชันธ 5 และการปรุงแต่งของจิต เป็นสิ่งจำเป็นในการแยกแยะระหว่าง “ความจริงสมมติ” กับ “ความจริงปรมาตม” เข้าใจว่าสรรพสิ่งทั้งปวงอยู่ภายใต้กฎสากลคือ “ไตรลักษณ์” (ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน) และเกิดขึ้นตามหลักการเหตุผลที่เชื่อมโยงกันในระบบ “ปฏิจจสมุปบาท” เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี แสดงให้เห็นว่าโลกคือเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยที่ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้โดยลำพัง

4. การอธิบายความจริงปรมาตมพระพุทธเจ้า

การอธิบายความจริงปรมาตมของพระพุทธเจ้าคือ การพยายามอธิบายปรากฏการณ์และการดับไปของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยปราศจากตัวตนหรือผู้กระทำที่ถาวร พระองค์ทรงอธิบายว่าทุกสิ่งไม่ใช่สารคงที่ ไม่ใช่วัตถุที่มีชิ้นส่วนให้ประกอบ

แต่พระองค์มองทุกอย่างเป็นพลังงานและกระบวนการที่ไม่มีตัวตนอิสระ สิ่งที่เรารับรู้ว่าเป็น “สิ่งของ” หรือ “ตัวเรา” จึงเป็นเพียงการรวมตัวชั่วคราวของปัจจัยที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง และ อนัตตา) ด้วยกระบวนการทำงานของกฎความเป็นไปทั้งหมด คือการทำงานของกฎแห่งเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) ซึ่งเป็นระบบที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงพลวัตในธรรมชาติอย่างสมบูรณ์แบบ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564) ความจริงปรมาตมจึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นอิสระคงที่หรือมีแก่นสาร แต่เป็นกระบวนการและสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปตามกฎธรรมชาติ

หลักการปรมาตม	การตีความเชิงพลวัต (Dynamic Interpretation)
สรรพสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง	ทุกสิ่งในเอกภพไม่ใช่ “วัตถุถาวร” แต่เป็นเพียง การแสดงออกชั่วคราวของพลังงาน และคุณสมบัติพื้นฐานที่ไร้แก่นสารแท้จริง
ปรากฏการณ์พร้อมกันของปัจจัย	สรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการทำงานพร้อมกันของปัจจัยต่างๆ อย่างสอดคล้อง ไม่ได้มาจากผู้สร้างหรือการประกอบขึ้นส่วน

เมื่อนำสิ่งเหล่านี้มาขยายขอบเขตของความเป็นเหตุเป็นผลเชิงวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่พบว่า ความเป็นเหตุเป็นผลแบบทางเดียวไม่เพียงพอสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นคล้ายคลึงกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายเอาไว้เมื่อนำมาเทียบเคียงกับหลัก “ปฏิจจสมุปบาท” ที่ทรงอธิบายถึงความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน และความสัมพันธ์แบบเครือข่ายทำให้วิธีการอธิบายโลกแบบ “ปฏิจจสมุปบาท” สามารถจัดเป็นทฤษฎีสัมพัทธภาพแบบพุทธได้อย่างมีนัยสำคัญ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่าทุกสรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์และไม่มีความจริงสัมบูรณ์อยู่ในทุก ๆ สรรพสิ่ง แต่ดำรงอยู่ได้ด้วยเงื่อนไขที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Macy Joanna, 1991) ไม่มีปรากฏการณ์ใดที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเงื่อนไขและเมื่อนำแนวคิดทาง “วิทยาศาสตร์” มาเทียบเคียงกับหลัก “ปฏิจจสมุปบาท” ก็จะได้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่น่าสนใจ ดังนี้

แนวคิดพุทธ (ปฏิจจสมุปบาท)	แนวคิดวิทยาศาสตร์ (สัมพัทธภาพ)
ความสัมพันธ์ตามเงื่อนไข	ความสัมพันธ์ของกาล-อวกาศ
อวกาศที่ถูกกำหนดตามกฎธรรมชาติ	ระบบอ้างอิง
ไม่มีปรากฏการณ์ใดที่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไข	ความเป็นสิ่งสัมพันธ์ของกาลและอวกาศ

ในเรื่องนี้แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่อย่าง “ไอแซก นิวตัน” ได้เคยเขียนไว้ในตอนท้ายของหนังสือ Principia Mathematica ว่างานของนักวิทยาศาสตร์ทั้งหมดนั้นแท้จริงแล้วคือการเปิดเผยอัจฉริยภาพของพระเจ้าเป็นเจ้าให้มนุษย์ได้ประจักษ์ถือเป็นผลงานชิ้นแรก ๆ ที่พยายามผสานระหว่าง “ศรัทธา” เข้ากับการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ และต่อนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่อีกท่านอย่าง “อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์” ก็มีความเชื่อที่สอดคล้องกันว่านักวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงต้องมีความฉงนสนเท่ห์ต่อความยิ่งใหญ่และมหัศจรรย์ของจักรวาล ความรู้สึกเช่นนี้คือรากฐานสำคัญของการแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ไอน์สไตน์เลือกที่จะนิยาม “ศาสนา” ในเชิงที่แยกจากหลักคำสอนเฉพาะเจาะจง และให้ความสำคัญกับความรู้สึกทางจิตวิญญาณที่เกิดจากความประหลาดใจในความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ ความฉงนสนเท่ห์นี้จึงเป็นแรงผลักดันทางญาณวิทยาที่จำเป็นสำหรับการเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง (Isaac Newton, 1988)

นอกจากนี้ศาสตร์แห่งการค้นพบภายในพุทธศาสนามีคำอธิบายเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับสภาวะทางจิตอย่างละเอียดลึกซึ้ง อาจเทียบเคียงได้กับวิทยาศาสตร์ทางจิตสมัยใหม่ในเรื่องของการอธิบายองค์ประกอบและปฏิสัมพันธ์ของจิตสำนึก ในทางพุทธศาสนานั้นเชื่อว่าดวงจิตแต่ละดวงประกอบด้วย “เจตสิก” เป็นปัจจัยร่วมทางจิตที่เปรียบได้กับการรวมกลุ่มของฟังก์ชันข้อมูล หรือหน่วยประมวลผลในระบบประสาทที่เวลานี้วิทยาศาสตร์พยายามทำความเข้าใจสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ หรือคอมพิวเตอร์เพื่อจำลองการทำงานของเจตสิก เช่น การรับรู้ ความรู้สึก เจตนา ที่เกิดพร้อมและดับพร้อมกับจิตในทางพุทธศาสนาอธิบายว่าสิ่งเหล่านี้มีกฎแห่งกรรมที่ทั้งร่องรอยไว้ในกระแสจิตที่ร่ายไว้ที่ถูกทิ้งไว้ในกระแสจิตเรียกว่า “วิบาก” หรือ “อนุสัย” ซึ่งเป็นศักยภาพหรือพลังงานที่ถูกเก็บสะสมไว้ในส่วนที่ลึกที่สุดของจิต เช่น “ภวังคจิต” หรือ “อาลัยวิญญาณ” พลังงานเหล่านี้จะถูกส่งต่อจากจิตขณะหนึ่งไปยังจิตขณะถัดไปทำให้เกิดความต่อเนื่องของกรรม เหมือนกับการถ่ายโอนพลังงานจากคลื่นลูกหนึ่งไปยังคลื่นลูกใหม่ และจะรอเวลาให้ผลเมื่อมีเหตุปัจจัยที่เหมาะสมมาพร้อมกัน ดังนั้น การกระทำทางจิตใด ๆ จึงไม่เคยสูญเปล่า แต่จะสร้างพลังงานสะสมในรูปแบบของ “กรรม” ที่กำหนดชะตาชีวิตและการเกิดใหม่ของเราผ่านการทำงานร่วมกันของเจตสิกในทุก ๆ ขณะจิต (สม สุจิรา, 2552) พุทธศาสนาจึงไม่ได้เป็นเพียงศาสนาแห่งศรัทธา แต่เป็นศาสตร์แห่งการสังเกตการณ์อย่างเข้มงวดโดยใช้ “จิต” เป็นห้องทดลองหลัก ในการค้นพบสูตรทางวิทยาศาสตร์ที่จะมายืนยันหลักการทางจิตที่พยายามผนวกความจริงปรมัตถ์เข้ากับความเข้าใจเชิงประจักษ์ทางวิทยาศาสตร์ในที่สุด

สรุป พระพุทธเจ้าอธิบายความจริงปรมัตถ์ว่า เป็นกระบวนการและการดับไปของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยปราศจากตัวตนหรือผู้กระทำที่ถาวร ทุกสิ่งไม่ใช่สสารคงที่หรือวัตถุที่มีชิ้นส่วน แต่เป็นเพียง พลังงานและกระบวนการที่ไม่มีตัวตน อิสระ (อนิจจัง และ อนัตตา) ทุกสิ่งในเอกภพเป็นเพียง การแสดงออกชั่วคราวของพลังงาน

และคุณสมบัติพื้นฐานที่ไร้แก่นสารแท้จริง ไม่ใช่วัตถุธาตุ สรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันของปัจจัยต่าง ๆ อย่างสอดคล้อง ไม่ได้มาจากผู้สร้างหรือการประกอบชิ้นส่วนหลักการ “ปฏิจจสมุปบาท” (กฎแห่งเหตุปัจจัย) อธิบายความสัมพันธ์เชิงพลวัตในธรรมชาติอย่างสมบูรณ์แบบ โดยเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันและความสัมพันธ์แบบเครือข่าย นักวิชาการบางส่วนจึงตีความว่าเป็น “ทฤษฎีสัมพัทธภาพแบบพุทธ” เพราะแสดงให้เห็นว่าทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์กันและไม่มีความจริงสัมบูรณ์ แต่ดำรงอยู่ได้ด้วยเงื่อนไขที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

5. สรุป

การอธิบายความจริงของพระพุทธเจ้าผ่านหลัก “นิยาม 5” และ “ปฏิจจสมุปบาท” เป็นเสมือนกรอบมูลฐานเชิงวิทยาศาสตร์ที่ไม่พึ่งพาแนวคิดเหนือธรรมชาติ แต่ชี้ไปยังกฎแห่งเหตุปัจจัยสากล “ธัมมนิยาม” ที่ควบคุมพลวัตของสรรพสิ่งในเอกภพที่มีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ที่มองว่าจิตเป็นพลังงานธรรมชาติชนิดหนึ่ง เช่น พลังงานไฟฟ้าของนิวรอน แต่ในทางพุทธศาสนาได้อธิบายการทำงานของ “เจตสิก” ที่มีลักษณะเกิดขึ้นและดับพร้อม “จิต” และทิ้งร่องรอยแห่ง “กรรม” คือ วิบาก และอนุสัย ไว้ในกระแสจิต บ่งชี้ว่าการกระทำทางจิตไม่เคยสูญเปล่า แต่เป็นการสร้างพลังงานสะสมที่กำหนดชะตาชีวิตอย่างต่อเนื่อง พุทธศาสนายังอธิบายว่า ทุกปรากฏการณ์เป็นเพียงการรวมตัวชั่วคราวของปัจจัย หรือเป็นกระบวนการของพลังงานที่ไม่คงที่ คือ “อนิจจัง” และ “อนัตตา” ซึ่งสะท้อนแนวคิดเชิงสัมพัทธภาพ “พลวัต” ที่สอดคล้องกับข้อจำกัดในการยืนยันสสารถาวรในระดับควอนตัมฟิสิกส์ ดังนั้น ศาสตร์แห่งการอธิบายความจริงในทางพุทธศาสนาจึงไม่ได้มุ่งแต่เพียงแค่การพยายามรู้ความจริงภายนอกเท่านั้น แต่เน้นที่การใช้ความเข้าใจในกฎธรรมชาติและกลไกของจิต เป็นเครื่องมือในการทำลายความยึดมั่นตัวตน “อัตตา” เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ “นิพพาน”

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. ธรรมชาติคือระบบแห่งกฎสากล (ธัมมนิยาม)

ศาสตร์แห่งการอธิบายความจริงของพระพุทธเจ้ากรอบมูลฐานเชิงวิทยาศาสตร์ผ่านคำสอนในหลัก “นิยาม 5” และ “ปฏิจจสมุปบาท” เป็นกรอบการอธิบายธรรมชาติที่ไม่พึ่งพาแนวคิดเหนือธรรมชาติ แต่ชี้ไปยัง “ธัมมนิยาม” ซึ่งเป็นกฎแห่งเหตุปัจจัยสากลที่ควบคุมความเป็นจริงและพลวัตของสรรพสิ่งในเอกภพ หลัก “ปฏิจจสมุปบาท” อธิบายว่าโลกและทุกปรากฏการณ์คือเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยที่ไม่มีสิ่งใดเป็นอิสระหรือดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง เป็นความสัมพันธ์เชิงสัมพัทธภาพ

2. สรรพสิ่งเป็นกระบวนการของพลังงาน (อนิจจังและอนัตตา)

พลวัตของความจริงปรมาตม ความจริงสูงสุดไม่ใช่สสารคงที่หรือวัตถุที่มีแก่นสาร แต่เป็นเพียง กระบวนการ และการรวมตัวชั่วคราวของปัจจัย หรือพลังงานที่เกิดขึ้นและดับ

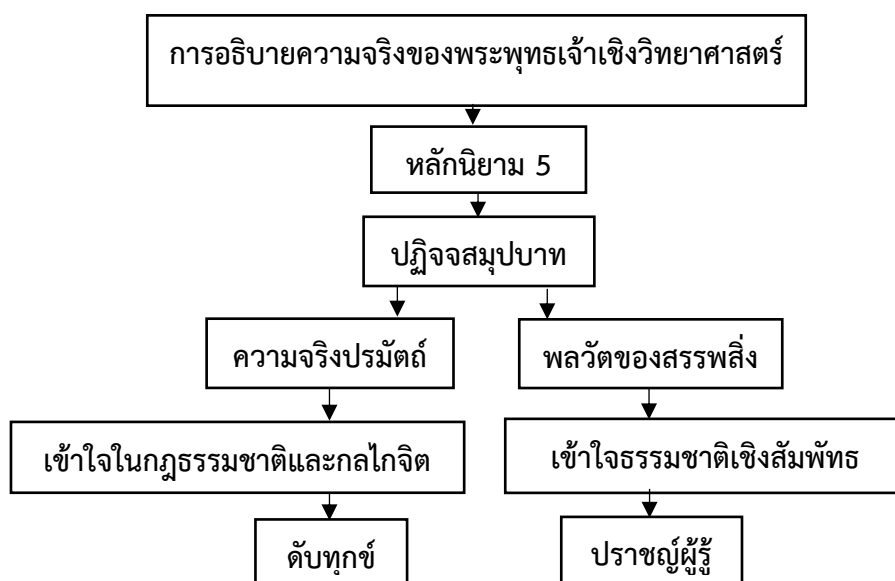
ไปอย่างต่อเนื่อง (อนิจจัง และ อนัตตา) แนวคิดนี้สะท้อนความสอดคล้องกับข้อจำกัดของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะฟิสิกส์ควอนตัมที่เริ่มท้าทายการมีอยู่ของสสารที่เป็นอิสระและคงที่ในระดับพื้นฐาน

3. จิตและกรรมคือพลังงานที่กำหนดชะตาชีวิต

พลังงานของจิตเป็นพลังงานธรรมชาติชนิดหนึ่ง ที่สอดคล้องกับแนวคิดวิทยาศาสตร์ที่มองว่ากิจกรรมของสมองเป็นพลังงานไฟฟ้า ชีวภาพ กลไกของเจตสิกและกรรม “เจตสิก” คือปัจจัยร่วมทางจิตที่ทำงานและดับพร้อมจิต การกระทำทางจิตทั้งร่องรอยแห่ง “กรรม” ในรูปของ วิบาก และ อนุสัย ในกระแสจิต ซึ่งเป็นพลังงานสะสมที่กำหนดชะตาชีวิตและการเกิดใหม่อย่างต่อเนื่อง

4. เป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากตัวตน (นิพพาน)

ญาณวิทยาเพื่อการดับทุกข์ เป็นศาสตร์แห่งการอธิบายความจริงในพุทธศาสนา ไม่ได้มุ่งเพียงแค่การรู้ความจริงภายนอก (อุตุนิยม/พีชนิยม) แต่เน้นที่การใช้ความเข้าใจในกฎธรรมชาติและกลไกของจิตเป็นเครื่องมือในการ ทำลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (อัตตา) เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ “นิพพาน” (การยุติทุกข์)

ภาพที่ 1 แผนภาพประกอบองค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ชลอ อุทกภาชน. (2516). *วิจัยพุทธปรัชญาเปรียบเทียบกับหลักวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล.
- ประเวศ อินทองปาน. (2562). *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระจาดรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี). (2556). *วิเคราะห์เรื่องธาตุในพุทธปรัชญาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2539). *คือความว่างเปล่า พุทธปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติของโลกและชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พุทธชาด.
- สมภาร พรหมทา. (2542). *พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สม สุจิรา. (2552). *ไอน์สไตน์พบพระพุทธเจ้าเห็น*. (พิมพ์ครั้งที่ 59). กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2553). *พระพุทธศาสนากับตรรกวิทยาและวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมัคร บุราวาศ. (2554). *พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 55). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทำทรายกนก.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2567). *ภูมิปัญญาอินเดียโบราณ: ประวัติศาสตร์และปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม.
- Eric R. Kandel. (2021). *Principles of Neural Science. Sixth Edition*. McGraw Hill/Medical.
- Isaac Newton. (1988). *Principia Mathematica*. London: Encyclopaedia Britannica.
- Lucretius. (1996). *On the Nature of Things*. New York: The Free Press.
- Macy Joanna. (1991). *Mutual Causality in Buddhism and General Systems Theory: The Dharma of Natural Systems*. New York: State University of New York.